

Ruma sota nyt väreissä

Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Toimittaneet Sari Näre ja Jenni Kirves. Johnny Kniga. 462 s.

■ Suomen Kuvalehdessä (2009/3) toimittaja ihmetteli, voiko Helsingin Sanomien nekrologissa suomalaisia vastaan sotinutta neuvostopartaasania nimittää sotasankariksi. Tämä sinänsä absurdi juttu on pieni mutta osuva esimerkki siitä, miten vaikeaa melkein ihmisiän takana olevaa sotaa on vieläkin ajatella vain historiana. Meidän kansakuntamme oli sodassa teitä vastaan, sankarit ja hyvät ihmiset olivat meidän puolellamme.

Sota on oudolla tavalla ihmisiä alati kiehtova stimulantti, jota historiasta annostellaan eri tarpeisiin, mutta johon tämän päivän uutisena on jo täydellisesti turruttu. Tätä henkistä tilaa hämmentämään tarvitaan

uusia näkökulmia, jotka toivottavasti vaikuttaisivat sekä käsityksiimme historiasta että käsityksiimme sodista.

Sari Näreen ja Jenni Kirveen toimittama *Ruma sota* edustaa uutta sotahistoriaa; tällä tahdotaan tehdä ero perinteiseen sotahistoriaan, joka kuvaa sotaa kliinisesti, joukko-osastojen ja näitä komentavien upseereiden strategisena pelinä. Perinteisessä sotahistoriassa yksilöt ovat majureja, everstejä ja kenraaleita, sottaistemmat hommat hoitaa JR, D tai AK. Toisaalta perinteiseen sotahistoriaan ovat myös luettavissa aikaisten tai heidän vanavedessään kiinteästi kulkeneiden laatimat joukko-osastohistoriat, joiden näkökulma kyllä voi antaa aavistuksen sodan kokemuksesta, mutta jotka pahimmillaan latistuvat poikien seikkailukirjallisuuden tasolle. Sekä kliininen strategia että partiopoikakirjallisuus kadottavat ilmeisen tarkoituksellisesti yhteyden sodan olemukseen.

Se seikka, että sota on pohjimmalta olemukseltaan tappamista – useimmiten mitä bruttaaleimmalla tavalla – on haaste sodasta kirjoittaville, on hän sitten uuden tai perinteisen sotahistorian edustaja. Silti perusajatus on yksinkertainen: katsotaan oikeasti, miten asiat olivat. Uudessa sotahistoriasa(kin) konkretisoituu lopulta vain kysymys siitä, miten löydämme menneisyydestä ihmisten todellisen, menneessä nykyhetkessä olleen kokemuksen? Ja, ennen kaikkea: miten *käsitämme, tulkitsemme* ja mihin me *käytämme* sitä?

Tässä katsantokannassa *Ruma sota* vertautuu muuta-

man vuoden takaisin teoksiin *Ihminen sodassa* (Minerva 2006) ja *Kun sota on obi* (SKS 2006), muodostaen niille muodoltaan ja myös pitkälti sisälöltään populaarin pikkuveljen. *Ruma sota* koostuu sekin artikkeleista, jotka lähestyvät suomalaisten toista maailmasotaa nostamalla esille näkökulmia, joista on puhuttu kahvipöydissä, mutta joiden käsittely on kirjallisuudessa jäänyt sivulauseiden ja alaviitteiden tasolle.

Miksi on näin? On helppo väittää, että historiankirjoituksesta sotahistorialla on edelleen vahvimmin taakkanaan nationalistisen historiankirjoituksen eetos. Historian tutkijat ovat tähän tosin yhtä syyllisiä kuin muutkin usein syytetyt tahot. Painolastin lisäksi sotahistoriaa vaivaa raha, mutta ei aina vähyytensä vuoksi. Sodan ovat alati tärkeitä tunnelmanostattajia ja sotahistoria myy hyvinkin huonosti tehtyinä suhtaisuina aina painokulut peittoavan määrän kirjoja. Osittain tästä johtuen ei akateeminen tutkimus ole sotahistoriaan erityisesti kannustanut: silloin kun niin on tapahtunut, tutkimuksellisesti eteenpäin vieneet teokset ovat joko nostattaneet sivuseikasta käydyin joutavan debatin tai aiheuttaneet alan harrastajien keskuudessa vaivantuneen hiljaisuuden.

Tässä mielessä ja tästä tutkimuksellisesta tilanteesta tarkasteltuna *Ruma sota* on siis tervetullut kirja. Tuntuu tosin siltä, että edellä kuvattuun yleiseen tutkimustilanteeseen ja sotien historiafunktioon homot, huumausaineet, toisinajattelijat tai sotavankien kiittäminen ovat kuitenkin pi-

kemminkin ambivalentti lisä kuin oikea avaus. Jotenkin kuitenkin toivoisi, että tällaiset artikkelit kantaisivat pitemmälle kuin juupas-eipäs -keskustelujen sytykkeiksi.

Historian näkökulman on uudessa sotahistoriassakin nähdäkseni tarkoitus avata, näyttää, asettaa teot aikaansa, paikkaansa ja motiiveihinsa. Historian tutkijalle sotilaat ovat hyvien tai pahojen tekojen tekijöitä asepuvusta riippumatta. Historialla julistaminen, mäsäily ja anakronisointi ovat nykyisin muiden kuin historian-tutkijoiden työtä.

Ruma sota onnistuu kummassakin edellä mainitsemasani motiivissa: se avaa mutta myös julistaa, ja jää näin varsin epätasaiseksi. Heikoimmillaan *Ruma sota* tarjoaa yhden kirjallisen lähteen varassa toimivan artikkelin, joka aktivoi lukijaa älyllisesti vain ampumaan alas kirjoittajan hontelon analyysin. Kirjassa esiintyvät anakronismit ovat nekin ns. haasteellisia. Henkilökohtaisesti olen kyllä sitä mieltä, etteivät kouluampumiset johdu sotavuosista ja miehisestä mykkänä selviytymisen kulttuurista. Ehkä ne johtuvat pikemminkin siitä, että elämme yhteiskunnassa, jossa jo pitemmän aikaa on ollut ihmisiä, joilla on ihan oma moraalikoodisto ja ihan omat säännöt. Kun työn, yhteiskunnan ja yhteisön pelisäännöt murretaan, jää vain saalistajia. Rumaa ja sotaa sekin, mutta eri ajassa ja eri maailmassa.

Ruman sodan kirjoittajista menneen tilan avaa parhaiten Ville Kivimäki artikkelissaan ”Rintamaväkivalta ja makaaberi ruumis”. Puhuessaan rinta-

man hajuista, sekasotkusta, ihmisten ja eläinten jäänteistä Kivimäki kuljettaa lukijan rintamaolosuhteisiin taitavasti, taustoittaen sanomansa koko ajan. Etsiessään rintamasotilaiden väkivaltakokemuksia Kivimäki löytää uutta tavalla, joka on yhtä aikaa järkyttävä ja uusia näköaloja avaavia. Analysoidessaan valokuvaa, jossa suomalaiset sotilaat poseeraavat ammuttujen venäläisten kanssa, Kivimäki kirjoittaa, miten

”Kanssakäyminen ruumiiden kanssa oli muutakin kuin etulinjan jermuilua; se oli siviilielämän irvokasta parodiaa. 1920–30-lukujen Suomi oli köyhyyden ja kovan kapitalismin maa, ja vuoden 1918 väkivallan sekä suuren laman ankarat vaikutukset leimasivat monen rintamamiehen lapsuutta ja nuoruutta. Rauhanajan markkinatalouden hyötyyn ja riistoon perustuvat ihmissuhteet vietiin rintamalla loogiseen äärimmäisyyteen, kun ruumiillakin oli vain välinearvoa. – – Sillä, kuinka sotilaita oli heidän lapsuudessaan, nuoruudessaan ja edelleen armeijassa kohdeltu, oli vaikutuksensa heidän käyttäytymiseensä.”

Kivimäki tulee tulkinnallaan vaarallisen lähelle julistusta, mutta kokonaisuutena teksti on juuri sitä mitä tällaisen kirjan – ja uuden sotahistorian laajemminkin – toivoisi olevan.

Marko Tikka